

The Council of Europe Convention on Artificial Intelligence: Its characteristics and impact on the global stage

Shiva Shokrollahi¹
Roya Motamednejad²

Abstract

The aim of this research is to examine the subject of the Council of Europe Convention on Artificial Intelligence and its crystallization in the three basic elements of this organization, namely the rule of law, human rights and democracy. The research uses a descriptive-analytical method and uses library resources to explain the history of Europe since ancient times in the field of digital technologies and research on scientific and experimental methods, and the latest action of this organization is to amend the conventions, artificial intelligence and law. Humanity, the rule of law and democracy were examined in detail. The findings of this research show that some countries have regulated this technology, and the Council of Europe and Europe, as two important organizations, have not been unaware of this matter and its importance. For this reason, the Council of Europe has taken the most up-to-date and fundamental action on the Convention on Artificial Intelligence. The results of this research indicate that, given the increasing progress of artificial intelligence technology, various regional and international organizations have paid attention to it. The Artificial Intelligence Convention approved by the Council of Europe is one of the most advanced. This Convention, due to its specific features such as being legally binding, internationally valid and open to membership by the Council of Europe, is of a value that is important and contains important materials that regulate its place of awareness in the field. Artificial has been empty for years.

Keywords: Council of Europe, Artificial intelligence, Human rights, Democracy, Rule of law.

1- Corresponding author, Senior Student of Communication Law, Department of Public and International Law, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran shivashokrollahi8@gmail.com

2- Assistant Professor, Public and International Law, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran motamednejad@atu.ac.ir

کنوانسیون هوش مصنوعی شورای اروپا: از ویژگی‌ها و

اهداف تا تأثیرگذاری در عرصه جهانی

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۹/۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۰

شیوا شکرالهی*

رویا معتمدنژاد^۲

چکیده

این مقاله با هدف ارائه تحلیلی جامع از کنوانسیون شورای اروپا در مورد هوش مصنوعی، به بررسی ویژگی‌ها و اهداف اصلی آن می‌پردازد. این کنوانسیون به رویکرد منحصربه‌فرد کنوانسیون برای تنظیم هوش مصنوعی، بررسی چهارچوب‌های اخلاقی و قانونی آن و ارزیابی تأثیر بالقوه آن بر چشم‌انداز بین‌المللی می‌پردازد. همچنین نقش کنوانسیون را به‌عنوان یک تنظیم‌کننده بالقوه استاندارد برای حکمرانی جهانی هوش مصنوعی بررسی می‌کند و تأثیر آن را بر سایر سازمان‌های بین‌المللی و سیاست‌های ملی تحلیل می‌کند. در نهایت، به دنبال روشن کردن اهمیت کنوانسیون در شکل دادن به آینده توسعه و استقرار هوش مصنوعی، هم در داخل و هم فراتر از بافت اروپایی است. در این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به تبیین اقدامات شورای اروپا از دیرباز تاکنون در زمینه فناوری‌های دیجیتال و هوش مصنوعی خواهیم پرداخت و در پی آخرین اقدام این سازمان، تصویب کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی و حقوق بشر، حاکمیت قانون و مردم‌سالاری را به تفصیل بررسی خواهیم کرد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد همچنان که برخی از کشورها به تنظیم مقرراتی در خصوص این فناوری پرداخته‌اند، شورای اروپا و اتحادیه اروپا به‌عنوان دو سازمان منطقه‌ای مهم از این امر و اهمیت آن غافل نبوده‌اند. به همین جهت، شورای اروپا در به‌روزترین و اساسی‌ترین اقدام خود به تصویب کنوانسیون هوش مصنوعی اقدام کرده است. نتایج حاصل از این پژوهش بیانگر آن است که کنوانسیون اصول و قواعدی اساسی را تدوین می‌کند که نه تنها از حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون محافظت می‌کند بلکه در عین حال موجب پیشرفت و نوآوری‌های فناورانه می‌شود. این کنوانسیون، مطابق با استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون است و هدف آن پر کردن شکاف‌های قانونی است که ممکن است در نتیجه پیشرفت‌های

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق ارتباطات، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی،

shivashokrollahi8@gmail.com

تهران، ایران.

۲. دانشیار گروه حقوق عمومی و بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی،

motamednejad@atu.ac.ir

تهران، ایران.

سریع فناوری در حوزه‌های مختلف ایجاد شده باشد. کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی از یک طرف همکاری و گفت‌وگوی مستمر در سطح دولت‌های عضو را تشویق می‌کند و از طرفی دیگر، امکان ملحق شدن کشورهای غیرعضو شورای اروپا و امضاء کنوانسیون توسط آن‌ها را فراهم می‌آورد. به بیانی دیگر، به‌عنوان اولین معاهده جهان در عرصه هوش مصنوعی، می‌تواند به تدوین اصول کلیدی که هر چهارچوب ملی یا منطقه‌ای باید در عرصه هوش مصنوعی شامل شود، کمک کند.

واژگان کلیدی

شورای اروپا، کنوانسیون هوش مصنوعی، حقوق بشر، مردم‌سالاری، حاکمیت قانون.

مقدمه

هوش مصنوعی یکی از ابزارهای فناوری جدید است که حدود نیم‌قرن از ظهور آن می‌گذرد و توانسته با اثبات قابلیت‌ها و کارآمدی‌هایش تأثیر غیرقابل‌انکاری بر اکثر عرصه‌های زندگی بشر بگذارد.^۱ به‌طورکلی، پیشرفت فناوری، در کنار مزیت‌های فراوان خود، به‌تنهایی به خسارات و جرائم بسیاری در این عرصه منجر شده است؛ چراکه از شروع پیشرفت‌های فناورانه تا امروز، به‌طور گسترده خسارات و جرائمی به‌بار آمده است که قانون‌گذاران را مجبور به توجه و تصویب قوانین جدید در این‌راستا کرده است.^۲ هوش مصنوعی نیز در کنار تمام مزایا و نقاط مثبتی که دارد می‌تواند زندگی انسان را با چالش‌ها و مشکلاتی روبه‌رو کند و تحت تأثیر خود قرار دهد. از این‌رو، فهم چگونگی تأثیرگذاری آن و همچنین ضرورت تبیین سیاست‌گذاری‌های هوشمند و دقیق و یک نظام قانون‌گذاری کامل و مفید در این زمینه احساس می‌شود. در طول چند سال اخیر، شاهد این امر بوده‌ایم که دو سازمان منطقه‌ای مهم یعنی اتحادیه اروپا و شورای اروپا از اهمیت این امر غافل نبوده و همایش‌ها و جلسات متعددی با حضور نمایندگان کشورهای مختلف برگزار کرده و به این موضوع پرداخته‌اند. از جمله دستاوردهای بدیع و حائز توجه یکی از این سازمان‌ها،

۱. حسینی، سعید و پوربخشی، علی (۱۴۰۲)، «هوش مصنوعی و تأثیر آن بر دنیای حقوق»، کنفرانس

بین‌المللی حقوق و علوم قضایی، ص ۳.

۲. قناد، فاطمه و علیقلی، امیره، «مفهوم و اهمیت داده‌های شخصی و حریم خصوصی و انواع حمایت از آن

در فضای مجازی»، دوفصلنامه حقوق قراردادهای و فناوری‌های نوین، شماره ۱، (۱۳۹۹)، ص ۱.

۳. منظور شورای اروپا است.

تصویب کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی و حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون است که در راستای مسئولانه کردن استفاده از هوش مصنوعی صورت گرفته است. این کنوانسیون از ۵ سپتامبر ۲۰۲۴، به‌طور رسمی برای امضا و تصویب توسط کشورهای بازمی‌شود؛ لذا این مقاله علاوه بر بررسی مفاد کنوانسیون یادشده، تلاش کرده تفسیرهای شخصی از آن نیز دربرداشته باشد. پژوهش حاضر با استفاده از منابع مختلف علمی به روش تحلیلی-توصیفی و با رجوع به منابع کتابخانه‌ای و به روش کیفی انجام شده است. به‌عبارت‌دیگر در پژوهش حاضر ما به‌دنبال بررسی این موضوع هستیم که آیا کنوانسیون مذکور قابلیت ایجاد چشم‌انداز جهانی مؤثر در زمینه هوش مصنوعی را دارد و می‌تواند به‌عنوان سندی لازم‌الاجرا برای کشورهای عضو شورا در مقابل قوانین داخلی خود در حوزه هوش مصنوعی عمل کند و ارجحیت داشته باشد؟ همچنین نقاط قوت و ضعف این کنوانسیون چیست و ارتباط آن اعم از نقاط تشابه و تمایز آن با قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا در چه چیزهایی می‌باشد؟

۱. شورای اروپا پیشگام در عرصه قانونمند کردن فناوری‌های نوین و پیشرفته

شورای اروپا با درک تأثیر عمیق نوآوری‌ها بر حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون، خود را به‌عنوان پیشگام در تنظیم فناوری‌های جدید و پیشرفته تثبیت کرده است. با توسعه چهارچوب‌ها و دستورالعمل‌های جامع، مانند این کنوانسیون، هدف شورا این است که اطمینان حاصل کند که پیشرفت‌های فناوری به‌طور مسئولانه و اخلاقی به‌کار گرفته می‌شوند. این رویکرد فعال نه‌تنها به چالش‌های ناشی از فناوری‌های نوظهور می‌پردازد بلکه یک معیار جهانی را برای سایر مناطق تعیین می‌کند. شورای اروپا از طریق همکاری با کشورهای عضو، جامعه مدنی و دیگر ذینفعان، متعهد به ایجاد یک محیط دیجیتالی است که شفافیت، مسئولیت‌پذیری و احترام به حقوق اساسی را در اولویت قرار می‌دهد و درنهایت راه را برای آینده‌ای عادلانه‌تر و فناوری هموار می‌کند. در این بخش، به‌طورخاص به اقدامات شورای اروپا در راستای قانونمند کردن فناوری یاد شده پرداخته می‌شود.

بند اول: پیشینه کارهای این سازمان در عرصه هوش مصنوعی

در عصری که فناوری در تمام جنبه‌های زندگی ما نفوذ می‌کند، نیاز به چهارچوب‌های حاکمیتی قوی هرگز به این اندازه حیاتی نبوده است. شورای اروپا، یک سازمان منطقه‌ای با نفوذ که در سال ۱۹۴۹ تأسیس شد، در ایجاد دستورالعمل‌ها و تعیین مرزها برای استفاده اخلاقی از فناوری‌های نوظهور از جمله هوش مصنوعی که امروزه تمامی سطوح زندگی افراد را تحت شعاع خود قرار داده است، ظاهر شده است. این سازمان، با تعهد خود به حفظ حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون، نقشی اساسی در شکل‌دهی سیاست‌هایی ایفا می‌کند که تضمین می‌کنند که هوش مصنوعی بایستی در خدمت منافع عمومی باشد. کار شورای اروپا در زمینه هوش مصنوعی ریشه در تعهد طولانی‌مدت آن به حمایت از حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون در مواجهه با پیشرفت‌های سریع فناوری دارد. از آنجایی که فناوری‌های هوش مصنوعی در بخش‌های مختلف گسترش یافته‌اند، شورا ظرفیت تأثیرات مثبت و خطرهای قابل‌توجهی را برای حقوق اساسی، حریم خصوصی افراد و مسائل مهم دیگر زندگی افراد می‌تواند داشته باشد، تشخیص داد. این آگاهی سازمان را بر آن داشت تا در بررسی جامع پیامدهای اخلاقی، قانونی و اجتماعی هوش مصنوعی شرکت کند؛ به‌عنوان مثال، در سال ۲۰۱۹، شورا مجموعه‌ای از بحث‌ها و رایزنی‌ها را با کشورهای عضو، سازمان‌های جامعه مدنی و کارشناسان فناوری برای رسیدگی به این چالش‌ها آغاز کرد. این تلاش مشترک در توسعه دستورالعمل‌ها و چهارچوب‌هایی با هدف اطمینان از طراحی و به‌کارگیری سیستم‌های هوش مصنوعی به شیوه‌هایی که به کرامت انسانی احترام می‌گذارد و فراگیری را ارتقا می‌دهد، به اوج خود رسید. کار شورا بر اصولی مانند شفافیت، پاسخگویی و عدم تبعیض تأکید می‌کند و از رویکردی انسان‌محور به هوش مصنوعی که رفاه افراد و جوامع را در اولویت قرار می‌دهد، حمایت می‌کند. هدف شورای اروپا با ایجاد یک چهارچوب هنجاری برای حکمرانی هوش مصنوعی، نه تنها تأثیرگذاری بر سیاست‌ها در سطوح ملی و منطقه‌ای بلکه تعیین استاندارد جهانی برای توسعه مسئولانه هوش مصنوعی است که نوآوری را با حمایت از حقوق اساسی متعادل می‌کند. از طریق این ابتکار پیشگام، شورا به دنبال توانمندسازی شهروندان، تقویت اعتماد عمومی به فناوری

و اطمینان از اینکه مزایای هوش مصنوعی به‌طور عادلانه در جامعه به‌اشتراک گذاشته می‌شود، است. دامنه این شورا بسیار گسترده‌تر از اتحادیه اروپا است: این شورا دارای ۴۶ کشور عضو «شامل تمامی ۲۷ کشور عضو اتحادیه اروپا» و ۵ کشور ناظر «از جمله ایالات متحده و ژاپن» است. کشورهای ناظر متعهد به شورای اروپا نیستند؛ اما می‌توانند کنوانسیون هوش مصنوعی را امضا کنند و به قوانین آن نیز متعهد باشند.^۱ شورای اروپا به‌طور فعال، مخصوصاً در طی سال‌های اخیر به پیامدهای هوش مصنوعی بر حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون پرداخته است که در ادامه به تفصیل به چند مورد از آن‌ها اشاره خواهیم داشت.

۲. تلاش‌های شورا در راستای چهارچوب دادن به هوش مصنوعی

شورا از دیرباز تاکنون در زمینه فناوری‌ها، فناوری‌های دیجیتال و هوش مصنوعی اقدامات بسیاری انجام داده است که بررسی تمامی آن‌ها از حوصله این مقاله خارج است؛ لذا در این بخش، اجمالاً به برخی از اقدامات و ابتکارات کلیدی و مهم شورای اروپا در زمینه هوش مصنوعی، فناوری‌های دیجیتال، اینترنت و موضوع حفاظت از حریم خصوصی و داده‌های شخصی افراد خواهیم پرداخت

۱. شورای اروپا چندین دستورالعمل و توصیه در مورد هوش مصنوعی تدوین کرده است، از جمله توصیه *CM/Rec*^۲ در مورد هوش مصنوعی و حقوق بشر که ذیل این توصیه بر نیاز سیستم‌های هوش مصنوعی به رعایت استانداردهای حقوق بشر، از جمله اصول عدم تبعیض، انصاف و شفافیت تأکید می‌کند.

۲. یکی از مهم‌ترین اقدامات شورای اروپا، تمرکز آن بر حقوق دیجیتال است. در سال ۲۰۱۱، شورای اروپا، «راهبرد حاکمیت اینترنت»^۳ را تصویب کرد که بر اهمیت حمایت از حقوق بشر به‌صورت برخط تأکید می‌کند. این راهبرد بر اساس کنوانسیون اروپایی حقوق

1. Hannah van Kolfshoeten, "The Council of Europe's Artificial Intelligence Convention: Implications for Health and Patients", (2023), Page.1

2. Recommendation CM/Rec (2021) of the Committee of Ministers to member States on the Revised European Sports Charter

3. Internet Governance strategy

بشر^۱ است که از آزادی‌های اساسی مانند حریم خصوصی، آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات محافظت می‌کند. در ۱۵ مارس ۲۰۱۲، ۴۶ کشور عضو شورای اروپا راهبرد حاکمیت اینترنت را برای حمایت و ترویج حقوق بشر، حاکمیت قانون و مردم‌سالاری کثرت‌گرای برخط به تصویب رساندند. این راهبرد به ۶ حوزه اصلی اشاره دارد: باز بودن اینترنت، حقوق کاربران، حفاظت از داده‌ها، جرائم سایبری، مردم‌سالاری و فرهنگ، کودکان و جوانان. هدف آن شناسایی «چالش‌ها و پاسخ‌های متناظر برای توانمند ساختن بازیگران دولتی و غیردولتی با هم برای تبدیل اینترنت به فضایی فراگیر و مردم‌محور» است و چهارچوب حقوقی بین‌المللی از جمله قانون حقوق بشر را در نظر دارد. خطوط اقدام اصلی این راهبرد شامل به‌حداکثر رساندن حقوق و آزادی‌های کاربران اینترنت، پیشرفت در حفاظت از داده‌ها و حفظ حریم خصوصی، تقویت حاکمیت قانون و همکاری مؤثر در برابر جرائم سایبری، به‌حداکثر رساندن ظرفیت اینترنت برای ترویج مردم‌سالاری و تنوع فرهنگی و حمایت و توانمندسازی کودکان و جوانان است. این راهبرد با در نظر گرفتن توسعه ابزارهای قانون نرم مانند «چهارچوب تفاهم و/یا تعهدات سطح بالا برای حفاظت از جهان‌شمولی، یکپارچگی و باز بودن اینترنت» به‌عنوان وسیله‌ای برای حفاظت از آزادی بیان بدون توجه به مرزها، آزادی اینترنت، استانداردهای حفاظتی برای تضمین جریان آزاد فرامرزی محتوای برخط قانونی و استانداردهای حقوق بشر در مورد بی‌طرفی شبکه است. حفظ ارزش‌های اصلی مانند حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون در محیط برخط از نظر شورای اروپا و همچنین ضرورت آگاهی مناسب شهروندان برای استفاده مسئولانه از خدمات اینترنتی، حیاتی است. کنوانسیون شورای اروپا در مورد حفاظت از داده‌ها «کنوانسیون ۱۰۸» نیز بهترین ابزار موجود برای حفاظت و ارتقای حفاظت از داده‌ها تلقی می‌شود و بنابراین، راهبرد به نوسازی و تقویت اجرای آن توجه دارد.

۳. کنوانسیون ۱۰۸ شورای اروپا که به‌طور رسمی به‌عنوان «کنوانسیون حمایت از افراد با توجه به پردازش خودکار داده‌های شخصی»^۲ شناخته می‌شود، در سال ۱۹۸۱ تصویب

---

1. ECHR

2. Convention 108

3. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data

شد. این یکی از اولین اسناد الزام‌آور بین‌المللی است که هدف آن حمایت از حقوق افراد در رابطه با پردازش داده‌های شخصی است. در واقع، در سال ۲۰۱۸ کنوانسیون ۱۰۸+ را تصویب کرد. در این سال، یک دستورالعمل اضافی^۱ برای نوسازی کنوانسیون ۱۰۸ با توجه به پیشرفت‌های فناوریانه و چالش‌های جدید در حفاظت از داده‌ها، به‌ویژه با ظهور فناوری‌های دیجیتال و کلان‌داده، به تصویب رسید. هدف این دستورالعمل افزایش حفاظت از داده‌های شخصی و در عین حال ترویج نوآوری است. کنوانسیون ۱۰۸+ حاوی نوآوری‌های مهمی است و اهمیت حمایت از حق استقلال اطلاعاتی و کرامت انسانی در مواجهه با پیشرفت‌های فناوری را اعلام می‌کند. کنوانسیون حمایت از افراد در رابطه با پردازش خودکار داده‌های شخصی^۲ که در ۲۸ ژانویه ۱۹۸۱ متولد شد، به‌عنوان پایه‌ای برای رژیم‌های حفاظت از داده‌های ۴۷ کشور عضو شورای اروپا نیز عمل کرد. پاسخ‌های قانونی برای محافظت از افراد در سال ۱۹۸۱، در زمانی که اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، داده‌های بزرگ، اشیاء متصل یا موقعیت جغرافیایی وجود نداشت، در دنیای به‌هم پیوسته کنونی که داده‌های شخصی موضوع همه طمع‌ها شده است، کافی نبود. زمان بازنگری برای سایر اسناد حقوقی بین‌المللی یا منطقه‌ای در این زمینه نیز فرا رسیده بود؛ برای مثال، دستورالعمل‌های سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۳ در مورد حفاظت از حریم خصوصی و جریان‌های فرامرزی داده‌های شخصی، مورخ ۲۳ سپتامبر ۱۹۸۰، در ۱۱ ژوئیه ۲۰۱۳ بازنگری شد و کار برای نوسازی کنوانسیون ۱۰۸ توسط کمیته مشورتی که تحت این کنوانسیون تشکیل شده بود، انجام شد. کشورهای عضو ملزم به اجرای مفاد کنوانسیون در قوانین ملی خود هستند. به همین جهت، سازوکارهای نظارت و گزارش منظم برای اطمینان از انطباق و شناسایی زمینه‌های بهبود ایجاد شده است. همچنین این کنوانسیون، به‌عنوان الگویی برای قوانین مختلف ملی و منطقه‌ای حفاظت از داده‌ها عمل کرده است که بر قوانین فراتر از اروپا، از جمله مقررات حفاظت از داده‌های عمومی^۴ در

1. Protocol amending the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data

۲. که از این پس «کنوانسیون ۱۰۸» نامیده می‌شود

3. OECD

4. GDPR

اتحادیه اروپا تأثیر گذاشته است.

۳. بررسی کنوانسیون هوش مصنوعی شورای اروپا

۳-۱. مراحل تصویب این کنوانسیون

شورای اروپا، سازمانی که به ارتقای حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون در اروپا اختصاص دارد، بحث‌هایی را پیرامون مدیریت فناوری‌های هوش مصنوعی آغاز کرده است. هدف کنوانسیون پیشنهادی شورای اروپا در مورد هوش مصنوعی ایجاد چهارچوبی جامع است که به پیامدهای اخلاقی، قانونی و اجتماعی هوش مصنوعی می‌پردازد. این مقاله مؤلفه‌های کلیدی کنوانسیون، اهمیت آن و چالش‌هایی که در اجرای آن با آن مواجه است را بررسی می‌کند. در واقع، پیشرفت سریع فناوری‌های هوش مصنوعی فرصت‌ها و چالش‌هایی را ایجاد می‌کند. در حالی که هوش مصنوعی ظرفیت افزایش بهره‌وری، بهبود مراقبت‌های بهداشتی و تسهیل فرایندهای تصمیم‌گیری را دارد، همچنین نگرانی‌هایی را در مورد حفظ حریم خصوصی، سوگیری، مسئولیت‌پذیری و شفافیت ایجاد می‌کند. شورای اروپا با به رسمیت شناختن این چالش‌ها، شروع به بررسی کنوانسیون کرد که به عنوان یک سند راهنما برای کشورهای عضو عمل می‌کند. این کنوانسیون به دنبال تضمین این است که توسعه و استقرار هوش مصنوعی با حقوق اساسی بشر و ارزش‌های مردم‌سالارانه همسو باشد. کنوانسیون چهارچوب شورای اروپا درباره هوش مصنوعی و حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون پس از دو سال پیش‌نویس و مذاکره در ۱۷ مه ۲۰۲۴ به تصویب رسید. این اولین معاهده الزام‌آور جهان در مورد هوش مصنوعی است که بر حفاظت از حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون تمرکز دارد و از ۵ سپتامبر ۲۰۲۴ برای امضای کشورهای باز خواهد بود. در حالی که تلاش‌ها برای تنظیم توسعه و استقرار سیستم‌های هوش مصنوعی در بیشتر موارد در سطح ملی یا منطقه‌ای آشکار شده است، تمرکز بیشتری بر روی گام‌های برداشته‌شده توسط جامعه بین‌المللی برای مذاکره و طراحی مقررات فرامرزی شده است. کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی یکی از این ابتکارات مهم است که توسط شورای اروپا رهبری می‌شود. با اذعان به اینکه سیستم‌های

هوش مصنوعی در سراسر مرزها توسعه یافته و مستقر می‌شوند، یک کمیته بین‌دولتی موقت هوش مصنوعی^۱ تحت نظارت شورای اروپا در ژانویه ۲۰۲۲ تأسیس شد و وظیفه راه‌اندازی یک چهارچوب قانونی الزام‌آور در زمینه توسعه، طراحی و کاربرد سیستم‌های هوش مصنوعی داشته است.^۲ در واقع، شورای اروپا رسماً «کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی و حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون»^۳ را در رابطه با استفاده مسئولانه از هوش مصنوعی تصویب کرد. هسته اصلی کنوانسیون تعهد به حمایت از حقوق بشر است. این سند تأکید می‌کند که سیستم‌های هوش مصنوعی باید به حقوق فردی از جمله حریم خصوصی، آزادی بیان و عدم تبعیض احترام بگذارند. این سازمان از اصول اخلاقی مانند شفافیت، انصاف و مسئولیت‌پذیری در سیستم‌های هوش مصنوعی دفاع می‌کند. این کنوانسیون همچنین چهارچوبی را برای ارزیابی خطرهای مرتبط با فناوری‌های هوش مصنوعی پیشنهاد می‌کند و کشورهای عضو را تشویق می‌کند تا اقداماتی را انجام دهند که آسیب‌های احتمالی را شناسایی کرده و خطرهای را قبل از استقرار سیستم‌های هوش مصنوعی کاهش دهد. هدف این رویکرد پیشگیرانه جلوگیری از تأثیرات منفی اجتماعی است. موضوع مهم دیگر، ایجاد پاسخگویی در زمینه هوش مصنوعی است. این کنوانسیون خواستار دستورالعمل‌های روشنی در مورد اینکه چه کسی مسئول تصمیم‌گیری‌های سیستم‌های هوش مصنوعی است، می‌شود. همچنین، این کنوانسیون بر اهمیت مشارکت سهامداران مختلف در بحث در مورد حکمرانی هوش مصنوعی تأکید می‌کند. این نه تنها شامل سیاست‌گذاران بلکه جامعه مدنی، دانشگاه‌ها و نمایندگان صنعت نیز می‌شود. هدف این کنوانسیون با تقویت گفتگو، ایجاد رویکردی فراگیرتر برای مقررات هوش مصنوعی است. از طرفی دیگر، با توجه به ماهیت جهانی فناوری، همکاری بین‌المللی برای حکمرانی مؤثر هوش مصنوعی ضروری است. این کنوانسیون کشورهای عضو را تشویق می‌کند تا در به اشتراک‌گذاری بهترین شیوه‌ها، توسعه استانداردها و رسیدگی به چالش‌های فراملی ناشی از فناوری‌های هوش مصنوعی همکاری کنند. سند تصویب‌شده

1. CAI

2. Schneider, Thomas, "Committee on artificial intelligence", (2023), available at: <https://www.coe.int/>.

3. Framework Convention on Artificial Intelligence and human rights, democracy

برای تمام ۴۶ کشور عضو شورا لازم‌الاجراست و با آن، رویکردی مبتنی بر کنترل ریسک برای طراحی، توسعه، استفاده و ازکارانداختن سیستم‌های هوش مصنوعی اتخاذ خواهد شد. در این رویکرد، همچنین هرگونه پیامدهای منفی بالقوه استفاده از سیستم‌های هوش مصنوعی بررسی می‌شود. پیش‌ازاین، پارلمان اروپا قانون هوش مصنوعی^۱ را با اکثریت آراء تصویب کرده بود؛ اما سند تصویب‌شده توسط شورای اروپا تفاوت‌هایی با آن دارد. برخلاف قانون تصویب‌شده توسط اتحادیه اروپا، کشورهای غیرعضو هم می‌توانند این سند را امضاء کنند. به همین جهت، حدود ۱۱ کشور که عضو شورا نیستند در تهیه پیش‌نویس این کنوانسیون شرکت کردند که شامل آرژانتین، ژاپن، ایالات متحده و اروگوئه می‌شوند. به عبارتی دیگر، کنوانسیون شورای اروپا در مورد هوش مصنوعی نشان‌دهنده گامی مهم در جهت ایجاد یک چهارچوب نظارتی منسجم برای هوش مصنوعی در اروپا است. تأکید آن بر حقوق بشر و اصول اخلاقی، استاندارد بالایی را برای حکمرانی هوش مصنوعی در سطح جهانی تعیین می‌کند. با اولویت‌بندی مسئولیت‌پذیری و مدیریت ریسک، این کنوانسیون به دنبال ایجاد اعتماد عمومی به فناوری‌های هوش مصنوعی است که برای پذیرش گسترده آنها ضروری است. علاوه بر این، این کنوانسیون می‌تواند به عنوان الگویی برای سایر مناطقی باشد که به دنبال توسعه چهارچوب‌های حاکمیت هوش مصنوعی خود هستند. از آنجایی که کشورها با چالش‌های مشابه مرتبط با اخلاق و مقررات هوش مصنوعی دست‌وپنجه نرم می‌کنند، اصول ذکر شده در کنوانسیون می‌تواند رویکردهای آنها را مشخص کند.

۲-۳. تبلور سه اصل پایه شورای اروپا در کنوانسیون هوش مصنوعی

در واقع، این کنوانسیون به دنبال رسیدگی به نگرانی‌های اخلاقی، تضمین شفافیت و ارتقای پاسخگویی در سیستم‌های هوش مصنوعی است. از این رو، بر اهمیت حمایت از حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون در طراحی و اجرای فناوری‌های هوش مصنوعی تأکید می‌کند. در جهت تبیین اولین اصل باید ذکر کرد که حقوق بشر برای استفاده اخلاقی از هوش مصنوعی اساسی است؛ زیرا این فناوری‌ها می‌توانند بر حقوق افراد برای حفظ حریم

1. AI Act

خصوصی، آزادی بیان و عدم تبعیض تأثیر بگذارند. هدف این کنوانسیون حفاظت از این حقوق با الزام سیستم‌های هوش مصنوعی به‌گونه‌ای طراحی شده است که به کرامت و استقلال انسانی احترام بگذارد. همچنین سازوکارهایی را برای رسیدگی به هرگونه سوگیری بالقوه یا پیامد تبعیض‌آمیز که ممکن است از الگوریتم‌های هوش مصنوعی ناشی شود، می‌طلبد. مردم‌سالاری در حصول اطمینان از اینکه فناوری‌های هوش مصنوعی در خدمت منافع عمومی و حفظ ارزش‌های اجتماعی هستند، نقش مهمی ایفا می‌کند. این کنوانسیون بر نیاز به شفافیت و مشارکت عمومی در فرایندهای تصمیم‌گیری مرتبط با توسعه هوش مصنوعی تأکید می‌کند. هدف این کنوانسیون با ترویج اصول مردم‌سالارانه، مانند پاسخگویی و فراگیری، جلوگیری از سوءاستفاده از هوش مصنوعی برای اهداف غیرمردم‌سالارانه یا کنترل مستبدانه است و آخرین اصل حاکمیت قانون برای ایجاد یک چهارچوب قانونی که استفاده مسئولانه از فناوری‌های هوش مصنوعی را کنترل می‌کند، ضروری است. این کنوانسیون از مقررات روشنی حمایت می‌کند که حقوق و مسئولیت‌های ذینفعان درگیر در توسعه و استقرار هوش مصنوعی را مشخص می‌کند. کشورها می‌توانند با رعایت استانداردها و اصول قانونی مانند انصاف، مسئولیت‌پذیری و روند مناسب، خطرهای مرتبط با استفاده کنترل نشده از سیستم‌های هوش مصنوعی را کاهش دهند. تدارک چهارچوب برای کاربرد هوش مصنوعی از ضروریات به‌شمار رفته و نیاز مبرم هست که با توجه به افزایش روزافزون موارد استفاده از آن، هر چه زودتر حدود مرزها در این عرصه مشخص شده و آن تعادل لازم میان آزادی تحقیق و نوآوری از یک‌سو، حمایت از ارزش‌های مشترک جوامع مردم‌سالارانه از جمله حقوق بشر از سوی دیگر برقرار گردد.^۱ به‌عبارتی دیگر، باید ذکر نمود که کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی به‌عنوان یک توافقنامه بین‌المللی، پیشنهادی است که هدف آن مدیریت توسعه و استفاده از فناوری‌های هوش مصنوعی است. این به پیامدهای اخلاقی، قانونی و اجتماعی هوش مصنوعی می‌پردازد. در مورد حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون، کنوانسیون احتمالاً بر

۱. معتمدنژاد، رویا (۱۳۹۹)، «هوش مصنوعی و ضرورت قانونمند کردن آن: اولین اقدامات جامعه بین‌المللی»، *دوفصلنامه حقوق روزنامه‌نگاری و ارتباطات*، شماره ۳، ص ۲.

حفاظت از حقوق اساسی در کاربردهای هوش مصنوعی، تضمین شفافیت و پاسخگویی در فرایندهای تصمیم‌گیری و حفظ اصول مردم‌سالارانه در حکمرانی هوش مصنوعی تأکید می‌کند. این به دنبال جلوگیری از تبعیض، ترویج انصاف و حفاظت از آزادی‌های فردی و در عین حال پرورش نوآوری مسئولانه در چهارچوب‌های قانونی است.

۳-۳. نگاهی بر مواد مهم کنوانسیون هوش مصنوعی

کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی و حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون توسط شورای اروپا سندی جامع است که هدف آن رسیدگی به چالش‌های اخلاقی و قانونی ناشی از هوش مصنوعی است. برخی از مواد مهم آن عبارت‌اند از:

- ماده (۱) دامنه و اهداف: این کنوانسیون به تشریح اهداف اصلی، با تأکید بر تعهد به حمایت از حقوق بشر در زمینه توسعه و استقرار هوش مصنوعی می‌پردازد. دامنه وسیع این کنوانسیون تضمین می‌کند که همه کشورهای عضو تشویق می‌شوند تا سیاست‌های ملی خود را با اصول مندرج در کنوانسیون هماهنگ کنند. این کنوانسیون هدف اصلی را مشخص می‌کند: ایجاد محیطی که در آن هوش مصنوعی بدون به خطر انداختن حقوق اساسی شکوفا شود.

- ماده (۲) تعاریف واضح برای هر چهارچوب قانونی بسیار مهم است و این کنوانسیون اصطلاحات اساسی مرتبط با هوش مصنوعی را ارائه می‌دهد. این کنوانسیون با تعریف مفاهیم کلیدی مانند «سیستم‌های هوش مصنوعی»، «نظارت انسانی» و «سیستم‌های خودمختار»، زمینه را برای تفسیر و کاربرد منسجم در کشورهای عضو فراهم می‌کند. این وضوح به جلوگیری از ابهام کمک می‌کند و تضمین می‌کند که ذینفعان تعهدات خود را تحت کنوانسیون درک می‌کنند.

- ماده (۳) این کنوانسیون اصول اساسی مانند شفافیت، پاسخگویی، انصاف و عدم تبعیض را در نظر گرفته است. این اصول به عنوان چراغ‌های راهنما برای توسعه و استقرار هوش مصنوعی عمل می‌کنند. هدف این کنوانسیون با الزام به رعایت این ارزش‌ها، کاهش خطرهای مرتبط با هوش مصنوعی، مانند تعصب و تبعیض است، در نتیجه اعتماد کاربران و افراد آسیب‌دیده را تقویت می‌کند.

- ماده ۴) حمایت از حقوق بشر در این کنوانسیون نقش اساسی دارد. این کنوانسیون تأکید می‌کند که سیستم‌های هوش مصنوعی باید به‌گونه‌ای طراحی و اجرا شوند که به حقوق فردی، از جمله حریم خصوصی، آزادی بیان، و حق محاکمه عادلانه احترام بگذارند. هدف این کنوانسیون با گنجاندن ملاحظات حقوق بشر در ساختار حکمرانی هوش مصنوعی، جلوگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی و تضمین این است که پیشرفت‌های فناوری به نفع جامعه به‌عنوان یک کل است.

- ماده ۵) جامعه مردم‌سالارانه: اهمیت سیستم‌های هوش مصنوعی را که ارزش‌ها و فرایندهای مردم‌سالارانه را ارتقا می‌دهند، از جمله شفافیت، پاسخگویی و مشارکت عمومی را برجسته می‌کند. همچنین، بر پایبندی به حاکمیت قانون در همه جنبه‌های توسعه و استفاده از هوش مصنوعی، تضمین انطباق قانونی، انصاف و دسترسی به عدالت تأکید می‌کند.

- ماده ۷) شفافیت: خواستار شفافیت در سیستم‌های هوش مصنوعی است تا درک عملکرد و فرایندهای تصمیم‌گیری آنها را ممکن سازد.

- مفاد فصل چهارم کنوانسیون) ماده ۱۴ این کنوانسیون که در فصل چهارم آن پیش‌بینی گردیده است که جبران خسارت اشاره دارد. این اصل اساسی را ایجاد می‌کند که برای نقض حقوق بشر ناشی از سیستم‌های هوش مصنوعی باید راه‌حلهایی در دسترس باشد. مفاد این ماده در راستای پیش‌بینی مسئولیت بسیار مهم است. اگرچه این راه‌حل‌های جبران خسارت را به تعهدات بین‌المللی مرتبط می‌کند، حداقل استاندارد را تضمین می‌کند، درحالی‌که محدودیت‌های اعمال‌شده توسط سیستم‌های حقوقی داخلی را نیز تصدیق می‌کند؛ بنابراین عبارت «تا حدی که جبران خسارت توسط تعهدات بین‌المللی اش لازم باشد» و «مطابق با نظام حقوقی داخلی آن» خلأ ایجاد می‌کند. اگر کشورها ادعا کنند تعهدات بین‌المللی خود یا قوانین داخلی بیش از این را ایجاد نمی‌کند، مسلماً می‌توانند حداقل اقدامات را جهت جبران خسارت اجرا کنند. استفاده از واژه «در دسترس و مؤثر» نیز شروع خوبی است؛ اما فاقد تعریف بیشتر است، و راه را برای تفسیر و سوءاستفاده احتمالی از آن باز می‌گذارد. آنچه «مؤثر» را تبیین می‌کند و به آن شکل می‌دهد ممکن است به‌طور قابل‌توجهی متفاوت باشد. همچنین از نقاط قوت این ماده، الزام مستندسازی اطلاعات

مربوط به سیستم‌های هوش مصنوعی با تأثیر «قابل توجه» بر حقوق بشر، و ارائه آن به نهادهای مجاز است. این امر باعث افزایش شفافیت و امکان نظارت می‌شود؛ اما از نقاط ضعف آن استفاده از واژه «معنی‌دار» است که آستانه مبهمی است که می‌تواند محل اختلاف نظر باشد. همچنین، واژه «در صورت مناسب و قابل اجرا»، در مورد ارتباط با افراد تحت تأثیر، ابهام را ایجاد می‌کند و به‌طور بالقوه می‌تواند از اشتراک‌گذاری اطلاعات تحت پوشش غیرعملی بودن محافظت کند. چه چیزی «مناسب» در نظر گرفته می‌شود؟ چه کسی تصمیم می‌گیرد؟ این‌ها سؤالات و ابهاماتی است که به ذهن خطور می‌کند. در بند (ب) این ماده، پیش‌بینی امکان اعتراض در تصمیم‌گیری و استفاده از خود سیستم یک نقطه قوت است؛ اما از نقاط ضعف عبارت «به‌طور قابل ملاحظه‌ای مطلع» است که مبهم است. آیا این به‌معنای یک تصمیم کاملاً خودکار است یا هر تصمیمی که در آن هوش مصنوعی نقش مهمی داشته است؟ این ماده همچنین سازوکار اعتراض را مشخص نکرده است. در بند (ج) ایجاد حق شکایت نزد «مقامات ذی‌صلاح» بخش کلیدی هر سیستم جبران خسارت مؤثر است ولی باز هم تعریف «مقامات ذی‌صلاح» وجود ندارد. بدون راهنمایی خاص، اطمینان از استقلال واقعی و کارآمدی در رسیدگی به شکایات می‌تواند چالش‌برانگیز باشد.

در ماده ۱۵، تضمین «ضمانت‌های رویه‌ای مؤثر، پادمان‌ها و حقوق» در جایی که سیستم‌های هوش مصنوعی به‌طور قابل‌توجهی بر حقوق بشر تأثیر می‌گذارند، حائز اهمیت است. پیوند این موارد با قوانین بین‌المللی و داخلی چهارچوبی را فراهم می‌کند ولی همانند ماده ۱۴، اتکا به «قانون بین‌المللی و داخلی قابل اجرا» خطرهای متفاوتی در حمایت دارد. «تأثیر قابل‌توجه» چیست؟ این ابهام نیاز به توضیح بیشتری دارد. متن کلی است؛ اما در ارائه مثال‌ها یا دستورالعمل‌های روشن در مورد نوع رویه‌ها و تدابیری که باید وجود داشته باشد، ناتوان است. در بند دو این ماده اطلاع از تعامل هوش مصنوعی پیش‌بینی شده است. این یک گام پیشرو در ارتقای شفافیت و جلوگیری از فریب است. آگاه کردن افراد هنگام تعامل با یک سیستم هوش مصنوعی به‌جای یک انسان می‌تواند درک و عاملیت را افزایش دهد.

مفاد فصل هفتم کنوانسیون) در فصل هفتم این کنوانسیون که مواد ۲۳، ۲۴، ۲۵ و ۲۶ را

در برمی‌گیرد. ماده ۲۳ همایش اعضا را به‌عنوان یک نهاد مرکزی برای نظارت بر کنوانسیون ایجاد می‌کند؛ اما اثربخشی آن به دلیل چندین ضعف مختل شده است. درحالی‌که این ماده کارکردهای گسترده‌ای را ترسیم می‌کند و نمایندگی را تضمین می‌کند؛ اما از واژه‌های مبهم «تسهیل‌کننده»، «هر زمان لازم»، اتکا به نهادهای خارجی (دبیرکل، کمیته وزیران)، و یک الزام دست‌وپاگیر اجماع برای قوانین رویه‌ای رنج می‌برد. استقلال محدود این همایش، فقدان واپالایش مستقیم بر تخصص و بودجه و سازوکار ضعیف حل اختلاف، همراه با فقدان فرایندهای دقیق برای اجرا و مشارکت ذینفعان، مانع از ظرفیت آن برای مدیریت مؤثر پیچیدگی‌های هوش مصنوعی و حقوق انسان می‌شود. این ماده اما از مشخصات دقیق‌تری در مورد رویه‌ها، جدول زمانی، تصمیم‌گیری، حل‌وفصل اختلافات و سازوکارهای تعامل سود می‌برد که از نقاط قوت آن است. همچنین مواد دیگر این فصل، در عین اهمیت نقاط قوت و ضعف را ارائه می‌دهند. ماده ۲۴ تعهد گزارش‌دهی لازم را برای طرفین تعیین می‌کند؛ اما قالب و فرایند را کاملاً به همایش اعضا واگذار می‌کند که به‌طور بالقوه منجر به ناسازگاری می‌شود. ماده ۲۵ همکاری بین‌المللی حیاتی را تشویق می‌کند؛ اما زبان آن در استفاده از واژه‌های «در صورت مناسب»، «تشویق شده» مبهم است و به‌طور بالقوه همکاری مداوم را تضعیف می‌کند و مسئولیت‌ها را تعریف نمی‌کند. ماده ۲۶ نیز ایجاد سازوکارهای نظارتی را الزامی می‌کند؛ اما علی‌رغم تأکید بر استقلال آنها، فاقد الزامات خاص برای ساختار، مأموریت، اختیارات و پاسخگویی آنها است و اختیارات زیادی را به طرفین واگذار می‌کند و این خطر را ایجاد می‌کند که چنین سازوکارهایی ممکن است مؤثر واقع نشوند. به‌طور کلی، این مواد مقاصد مثبتی را ایجاد می‌کنند؛ اما فاقد جزئیات مشخص، سازوکارهای اجرایی، و زبان الزام‌آور مورد نیاز برای اطمینان از اجرای قوی اهداف کنوانسیون هستند.

در کل، در ذیل مواد مختلف این کنوانسیون، به بحث پاسخگویی، حفاظت از داده‌ها و ارتقاء آموزش و آگاهی پرداخته شده است. درواقع، کنوانسیون سازوکارهایی را برای پاسخگویی افراد و سازمان‌ها برای طراحی، توسعه و استقرار سیستم‌های هوش مصنوعی ایجاد می‌کند. پاسخگویی سنگ‌بنای استفاده مسئولانه از هوش مصنوعی است و این

کنوانسیون سازوکارهایی را برای مسئول نگه داشتن نهادها برای آسیب‌های ناشی از سیستم‌های هوش مصنوعی ایجاد می‌کند. چهارچوب‌های مسئولیتی را مشخص می‌کند که تضمین می‌کند قربانیان راه‌هایی برای جبران خسارت دارند. این ماده برای تقویت مسئولیت‌پذیری در میان توسعه‌دهندگان و کاربران فناوری‌های هوش مصنوعی بسیار مهم است و در نتیجه اقدامات مسئولانه را تشویق می‌کند. همچنین، نگرانی‌های مربوط به حفاظت از داده‌ها در ارتباط با فناوری‌های هوش مصنوعی را با الزام به رعایت قوانین و مقررات مربوط به حفاظت از داده‌ها برطرف می‌کند. ابتکارات آموزشی را برای افزایش آگاهی در مورد فناوری‌های هوش مصنوعی در میان سیاست‌گذاران، توسعه‌دهندگان، کاربران و سایر ذینفعان تشویق می‌کند. این مواد در مجموع چهارچوبی را تشکیل می‌دهند که به دنبال اطمینان از توسعه و استفاده از فناوری‌های هوش مصنوعی به شیوه‌ای سازگار با اصول حقوق بشر، ارزش‌های مردم‌سالارانه و حاکمیت قانون است. مواد نهایی کنوانسیون هم بر جنبه‌های مختلف مربوط به اجرا، نظارت و اصلاحات کنوانسیون تمرکز دارد. در مرور اجمالی مواد نهایی می‌توان گفت که این مواد به‌طور کلی نحوه اجرای مفاد کنوانسیون را در قوانین ملی توسط کشورهای عضو بیان می‌کند. همچنین، تمرکز بر ایجاد نهادها یا کمیته‌های نظارتی برای نظارت بر اجرای کنوانسیون است. این ممکن است شامل مقرراتی برای بررسی‌ها و گزارش‌های دوره‌ای برای ارزیابی انطباق و اثربخشی باشد. کنوانسیون‌ها معمولاً همیشه در مواد انتهایی شامل رویه‌هایی برای اصلاح مواد آن است. این می‌تواند شامل پیشنهادهایی برای تغییرات باشد که توسط کشورهای عضو ارائه می‌شود و پس از آن یک فرایند رأی‌گیری ارائه می‌شود. همچنین بخشی از مواد، ممکن است به چگونگی حل و فصل اختلافات مربوط به تفسیر یا اجرای کنوانسیون بپردازند و به‌طور بالقوه سازوکارهایی را برای داوری یا مشورت بین کشورهای عضو مشخص کنند و در نهایت، این مقررات معمولاً موضوعات مختلفی مانند لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون، رابطه آن با سایر موافقت‌نامه‌های بین‌المللی، و هرگونه اعلامیه یا شرط لازم را که کشورهای عضو ممکن است پس از تصویب انجام دهند، پوشش می‌دهند.

۳-۴. قلمرو اعمال کنوانسیون هوش مصنوعی

کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی فقط برای مقامات دولتی و بازیگران خصوصی که از طرف آنها عمل می‌کنند اعمال می‌شود. به عبارتی دیگر، قبل از تشریح اصول و تعهدات تشریح شده توسط این کنوانسیون، مهم است که محدوده و قابلیت اجرای معاهده مشخص شود. ماده ۳ آن بیان می‌کند که کنوانسیون «فعالیت‌هایی در چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی که ظرفیت تداخل با حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون را دارند» را پوشش می‌دهد. قابل ذکر است، پیش‌نویس کنوانسیون چهارچوب در مورد هوش مصنوعی از ۱۸ دسامبر ۲۰۲۳ که مبنای مذاکرات تا تاریخ تصویب نهایی آن در ماه مه ۲۰۲۴ بود، چندین اشاره به چرخه حیات یک سیستم هوش مصنوعی از جمله طراحی، توسعه، استفاده و مراحل از کار انداختن آن داشت. با این حال، کنوانسیون نهایی در مورد هوش مصنوعی تنها یک بار در مقدمه خود به این مراحل اشاره می‌کند. با امضای معاهده و اجرای آن در اواخر سال جاری، هنوز باید دید که چرخه حیات یک سیستم هوش مصنوعی توسط کشورهای عضو در عمل چگونه تفسیر می‌شود و این موضوع چگونه بر دامنه کاربرد کنوانسیون در قوانین داخلی کشورهای مختلف تأثیر می‌گذارد، ولی با توجه به دامنه ماده ۳ که توضیح می‌دهد هر یک از طرفین کنوانسیون چهارچوب در مورد هوش مصنوعی باید اصول و تعهدات خود را در چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی که توسط مقامات دولتی یا بازیگران خصوصی که از طرف آنها عمل می‌کنند، اعمال کنند. محرز می‌شود که بازیگران خصوصی تنها در صورتی تحت شمول کنوانسیون قرار می‌گیرند که دو شرط را برآورده کنند: (۱) کشوری که در آن تأسیس شده‌اند یا محصولات و خدمات هوش مصنوعی خود را در آن توسعه داده یا به کار می‌برند، کشور عضو کنوانسیون است و (۲) آنها در حال طراحی، توسعه یا استقرار سیستم‌های هوش مصنوعی به نمایندگی از مقامات دولتی آن دولت عضو هستند؛ بنابراین، این چنین تعبیر می‌گردد که کنوانسیون حاضر به‌خودی‌خود، پس از تصویب توسط کشورهای عضو، تعهداتی را برای همه بازیگران خصوصی که در چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی نقش دارند، ارائه نمی‌کند، مگر اینکه کشورهای عضو تصمیم بگیرند دامنه آن را در قوانین ملی گسترش

دهند. علاوه بر تعریف آنچه در محدوده کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی قرار می‌گیرد، به‌طور مشابه مواردی را که در حیطه اختیارات آن قرار نمی‌گیرند، تعریف می‌کند. به همین جهت، بند ۲ ماده ۳ مقرر می‌دارد که عضو کنوانسیون، ملزم به اجرای تعهدات خود در مورد فعالیت‌های درون چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی مربوط به حفاظت از منافع امنیت ملی خود نیست. با وجود این، کشورهای عضو موظفند از قوانین بین‌المللی قابل اجرا و تعهدات حقوق بشر، از جمله برای اهداف امنیت ملی، پیروی کنند. این کنوانسیون به‌طور مشابه برای فعالیت‌های تحقیق و توسعه در مورد سیستم‌های هوش مصنوعی که هنوز برای استفاده در دسترس قرار نگرفته‌اند، اعمال نخواهد شد، مگر اینکه آزمایش آن‌ها ظرفیت تداخل با حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون را داشته باشد. در نهایت، می‌توان از جمیع مواد و مفاد این کنوانسیون این چنین برداشت کرد که کنوانسیون مورد بحث در مورد مسائل مربوط به دفاع ملی اعمال نخواهد شد.

۵-۳. تعهدات عمومی و اصول مشترک کنوانسیون شامل مسئولیت‌پذیری، استقلال فردی، نوآوری ایمن

مواد ۴ و ۵ کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی الزاماتی را برای اطمینان از اینکه فعالیت‌های درون چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی با تعهدات مربوط به حمایت از حقوق بشر سازگار باشد و برای تضعیف فرایندهای مردم‌سالارانه مورد استفاده قرار نگرفته و به حاکمیت قانون احترام بگذرند، در نظر می‌گیرد. این شامل تلاش برای محافظت از دسترسی و مشارکت عادلانه افراد در بحث‌های عمومی و توانایی آنها برای شکل دادن آزادانه نظرها می‌شود. علاوه بر این، در مواد ۷ تا ۱۳، هفت اصل مشترک توضیح داده شده است که در رابطه با فعالیت‌های درون چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی اعمال می‌شود:

- احترام به کرامت انسانی و استقلال فردی (ماده ۶)
- انجام اقدامات لازم برای اطمینان از وجود الزامات شفافیت و نظارت کافی متناسب با زمینه‌ها و خطرهای خاص (ماده ۷)
- اتخاذ یا حفظ اقداماتی برای اطمینان از پاسخگویی و مسئولیت در قبال تأثیرات نامطلوب

بر حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون (ماده ۸).

- اطمینان حاصل شود که فعالیت‌های درون چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی به برابری، از جمله برابری جنسیتی، و ممنوعیت تبعیض طبق قوانین بین‌المللی یا داخلی قابل اجرا، احترام می‌گذارند. همچنین در مورد برابری و تبعیض فراتر از تعهد مثبت برای حفظ اقدامات با هدف غلبه بر نابرابری‌ها برای دستیابی به نتایج منصفانه و عادلانه در رابطه با چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی است (ماده ۹).

- اتخاذ یا حفظ تدابیری برای اطمینان از اینکه حریم خصوصی افراد و داده‌های شخصی آنها محافظت می‌شود، از جمله از طریق قوانین، استانداردها و چهارچوب‌های بین‌المللی و اینکه تضمین‌ها و تدابیر مؤثری اعمال می‌شود (ماده ۱۰).

- اقداماتی را برای ارتقای قابلیت اطمینان سیستم‌های هوش مصنوعی و اعتماد به خروجی‌های آنها که می‌تواند شامل الزامات مربوط به کیفیت و امنیت کافی باشد، انجام دهد (ماده ۱۰).

- ایجاد محیط‌های کنترل شده برای توسعه و آزمایش سیستم‌های هوش مصنوعی تحت نظارت مقامات ذیصلاح (ماده ۱۲).

درواقع، اصول مورد توافق تلاش می‌کند تا تعادلی بین تصریح اصول گسترده و درعین‌حال مؤثر از یک‌سو و تعیین الزاماتی که باید به اختیار کشورهای عضو در حوزه قضایی خود و قوانین داخلی از سوی دیگر واگذار شود، ایجاد کند. قابل ذکر است، پیش‌نویس کنوانسیون از ۱۸ دسامبر ۲۰۲۳ شامل یک اصل کلی مربوط به اتخاذ و حفظ اقدامات برای حفظ سلامت، با گزینه‌ای برای پذیرش بندی برای گنجانند حفاظت از محیط زیست در محدوده اصل بود. به‌طور مشابه، در همان متن پیش‌نویس از ۱۸ دسامبر ۲۰۲۳، تکرار قبلی ماده ۱۲ فوق‌الذکر نیز گزینه‌هایی را برای تعیین الزامات تجویزی بیشتر در مورد دقت، عملکرد، کیفیت داده‌ها، یکپارچگی داده‌ها، امنیت داده‌ها، حاکمیت، امنیت سایبری و استحکام دربرداشت؛ اما هر دوی این مواد به مرور زمان در جریان مذاکرات اصلاح شدند و در متن نهایی کنوانسیون قرار نگرفتند.^۱ درحالی‌که ماده ۲۲ جداگانه‌ای

1. Bianca-Ioana, "The world's first binding treaty on artificial intelligence, Human rights, Democracy, (2024), and the rule of law: Regulating artificial intelligence in broad strokes, available at <https://fpf.org/>

به‌طورخاص بیان می‌کند که هیچ چیز در کنوانسیون نباید به‌عنوان محدودکننده، نادیده گرفته شود یا به‌گونه‌ای دیگر بر حقوق و تعهدات بشری که ممکن است تحت سایر قوانین مربوطه تضمین شده‌اند تعبیر شود. ماده ۲۳ فراتر می‌رود و بیان می‌کند که کنوانسیون همچنین امکان دولت عضو را برای اعطای حمایت گسترده‌تر در قوانین داخلی خود محدود نمی‌کند. این یک افزوده مهم به متن است، به‌ویژه در زمانی که بسیاری از کشورها و مناطق در حال تدوین و تصویب قوانین هوش مصنوعی هستند.

۳-۶ رویکرد مبتنی بر ریسک در کنوانسیون

فناوری هوش مصنوعی امکانات زیادی را به بشریت ارائه می‌دهد؛ اما خطرهای بالقوه جدی برای برخورداری از حقوق بشر، عملکرد مردم‌سالاری و رعایت حاکمیت قانون را نیز به همراه دارد. شورای اروپا متعهد شده است که این خطرها را به شیوه‌ای جامع که منجر به نوآوری می‌شود، رسیدگی کند. اکثر کمیته‌های شورای اروپا، نهادهای بین‌دولتی و نهادهای تخصصی و همچنین ساختارهای نظارتی آن، تأثیر هوش مصنوعی بر حوزه فعالیت خود را در نظر می‌گیرند.^۱ کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی در ماده ۱ خود در مورد موضوع و هدف معاهده، در مورد هوش مصنوعی تصریح می‌کند که اقدامات اجرا شده در چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی باید با توجه به شدت و احتمال وقوع موارد نامطلوب، در صورت لزوم، درجه‌بندی و متمایز شود. به این ترتیب، کنوانسیون در مورد هوش مصنوعی رویکرد مبتنی بر ریسک را که تا کنون به یک جزء آشنا از بحث‌ها و چهارچوب‌های نظارتی برای هوش مصنوعی تبدیل شده است، نشان می‌دهد. ماده ۱۶ بیشتر به تشریح آنچه که رویکرد مبتنی بر ریسک در عمل مستلزم آن خواهد بود. مقرر می‌دارد که هر کشور عضو باید اقداماتی را برای شناسایی، ارزیابی، پیشگیری و کاهش خطرهای ناشی از سیستم‌های هوش مصنوعی با در نظر گرفتن آسیب‌های واقعی و بالقوه برای حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون اتخاذ یا حفظ کند. ماده ۱۶ در بند دو مجموعه‌ای از الزامات گسترده را برای ارزیابی و کاهش خطرهای پیشنهاد می‌کند،

1. "The council of Europe and artificial intelligence," (2023), Page.3, available at: <http://www.coe.int/AI>.

از جمله باید:

- زمینه و استفاده مورد نظر از یک سیستم هوش مصنوعی را در نظر بگیرید (ماده ۱۶)
  - شدت و احتمال تأثیرات احتمالی را در نظر بگیرید (ماده ۱۶)
  - در صورت لزوم، دیدگاه همه ذینفعان مربوطه، به ویژه افرادی که حقوق آنها ممکن است تحت تأثیر قرار گیرد، در نظر بگیرید (ماده ۱۶)
  - الزامات مدیریت ریسک را به طور مکرر و در طول چرخه عمر سیستم‌های هوش مصنوعی اعمال کنید (ماده ۱۶)
  - شامل نظارت بر خطرهای و اثرهای نامطلوب
  - شامل مستندات خطرهای، اثرهای بالفعل و بالقوه و رویکرد مدیریت ریسک
  - نیاز به آزمایش سیستم‌های هوش مصنوعی قبل از در دسترس قرار دادن آنها برای اولین استفاده و زمانی که به طور قابل توجهی تغییر می‌کنند.^۱
- اصول رویکرد مبتنی بر ریسک که توسط کنوانسیون چهارچوب در مورد هوش مصنوعی اتخاذ شده است، شباهت‌هایی با تعهداتی دارد که در قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا مشاهده می‌کنیم، به ویژه در رابطه با الزامات نظارت، مستندسازی و آزمایش ریسک. با این حال، کنوانسیون، رویکرد لایه‌ای به ریسک (از ریسک محدود به ریسک بالا) ندارد و به همین دلیل، زمینه‌ها یا موارد استفاده‌ای را تجویز نمی‌کند که در آن سیستم‌های هوش مصنوعی ممکن است ممنوع شوند. در عوض، در ماده ۱۶، کنوانسیون در مورد هوش مصنوعی این اختیار را به هر کشور عضو واگذار می‌کند تا نیاز به توقف، ممنوعیت یا سایر اقدامات مناسب در رابطه با استفاده‌های خاصی از هوش مصنوعی را که ممکن است با حقوق بشر ناسازگار باشد، ارزیابی کند.

۳-۷. بررسی ویژگی‌های خاص و منحصر به فرد کنوانسیون

کنوانسیون هوش مصنوعی شورای اروپا دارای چندین ویژگی منحصر به فرد و متمایز است که آن را از اسناد تولید شده توسط سایر سازمان‌ها متمایز می‌کند. در اینجا برخی

1. Bianca-Ioana, "The world's first binding treaty on artificial intelligence, Human rights, Democracy, (2024), and the rule of law: Regulating artificial intelligence in broad strokes, available at <https://fpf.org/>

از جنبه‌های کلیدی ذکر شده است^۱:

۱. تمرکز حقوق بشر: کنوانسیون بر حمایت از حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون در زمینه هوش مصنوعی تأکید می‌کند. این سازمان به دنبال تضمین این است که سیستم‌های هوش مصنوعی به گونه‌ای توسعه‌یافته و مورد استفاده قرار می‌گیرند که به حقوق اساسی احترام می‌گذارد که یک اصل اصلی شورای اروپا است.
۲. چهارچوب جامع: برخلاف بسیاری از دستورالعمل‌ها یا چهارچوب‌های هوش مصنوعی که ممکن است بر بخش‌ها یا برنامه‌های خاص تمرکز کنند، هدف کنوانسیون شورای اروپا ارائه رویکردی جامع است که به جنبه‌های مختلف هوش مصنوعی، از جمله ملاحظات اخلاقی، حکمرانی، و پاسخگویی می‌پردازد.
۳. همکاری چندجانبه: کنوانسیون همکاری بین کشورهای عضو را تقویت می‌کند و آنها را تشویق می‌کند تا بهترین شیوه‌ها و تجربیات را در تنظیم مقررات هوش مصنوعی به اشتراک بگذارند. این رویکرد چندجانبه برای ایجاد یک محیط نظارتی منسجم در سراسر اروپا طراحی شده است.
۴. ماهیت الزام‌آور قانونی: کنوانسیون به عنوان یک سند الزام‌آور قانونی برای امضاکنندگان آن در نظر گرفته شده است که آن را از دستورالعمل‌ها یا توصیه‌های غیرالزام‌آور صادر شده توسط سایر سازمان‌ها متمایز می‌کند. هدف این وضعیت قانونی تضمین انطباق و پاسخگویی است. همچنین کنوانسیون، برای امضاء سایر کشورها که عضو شورای اروپا نیستند باز است.
۵. تأکید بر ایمنی و مسئولیت‌پذیری: کنوانسیون شامل مقرراتی برای تضمین ایمنی و قابلیت اطمینان سیستم‌های هوش مصنوعی و همچنین سازوکارهایی برای پاسخگویی نهادها در قبال آسیب‌های ناشی از هوش مصنوعی است. این تمرکز بر سازوکارهای مسئولیت و جبران خسارت بیشتر از بسیاری از چهارچوب‌های دیگر است.

۱. موارد ذکر شده در این بخش از مقاله کاملاً جنبه شخصی دارد و برگرفته از تحلیل شخصی نویسنده است؛ بنابراین، ممکن است مؤلفه‌ها و جنبه‌های دیگری وجود داشته باشد که در این قسمت به آن‌ها اشاره نشده باشد.

۶. فراگیری و مشارکت: این کنوانسیون با حمایت از مشارکت ذینفعان مختلف، از جمله جامعه مدنی، دانشگاه و صنعت، در توسعه و اجرای سیاست‌های هوش مصنوعی، فراگیری را ترویج می‌کند.

۷. سازگاری با پیشرفت‌های فناوری: کنوانسیون به‌گونه‌ای طراحی شده است که با تغییرات سریع فناوری در هوش مصنوعی سازگار باشد. این گفتگو و بازبینی مداوم را تشویق می‌کند تا با پیشرفت‌های فناوری هوش مصنوعی همگام شود.

۸. رهنمودهای اخلاقی: کنوانسیون بر ملاحظات اخلاقی در توسعه هوش مصنوعی، ترویج اصولی مانند شفافیت، انصاف و عدم تبعیض تأکید دارد. این دستورالعمل‌های اخلاقی جزء لاینفک چهارچوب آن هستند؛ البته، رهنمودهای اخلاقی که توسط این کنوانسیون ایجاد شده است، به‌عنوان چهارچوبی اساسی برای ترویج حکمرانی مسئولانه هوش مصنوعی عمل می‌کنند؛ اما ذاتاً تعهدات قانونی نیستند. درحالی‌که این رهنمودهای اخلاقی می‌توانند بر استانداردهای قانونی تأثیر بگذارند و پیروی از هنجارهای حقوق بشر را تشویق کنند؛ اما مانند قوانین دارای قابلیت اجرایی مستقیم نیستند؛ بنابراین، درحالی‌که هدف این رهنمودها، پرورش فرهنگ مسئولیت و پاسخگویی در توسعه و استقرار هوش مصنوعی است، اثربخشی آنها در نهایت به میزان ادغام آنها در چهارچوب‌های قانونی موجود و میزان تعهد دولت‌ها یا سازمان‌ها و دولت‌های عضو آنها به اجرای این اصول از طریق قانون بستگی دارد. در اصل، دستورالعمل‌های اخلاقی به‌عنوان سنگ محک مهمی برای شکل‌دهی به هنجارها و رویه‌های حقوقی عمل می‌کنند؛ اما تأثیر آنها منوط به تمایل دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای منطقه‌ای برای اتخاذ و اجرای آنها در چهارچوب نظام‌های حقوقی‌شان است. همچنین، کنوانسیون به‌رسمیت می‌شناسد که مسائل هوش مصنوعی با زمینه‌های مختلفی مانند قانون، اخلاق، علوم اجتماعی و... تلاقی می‌کنند. هدف این دیدگاه میان‌رشته‌ای ایجاد درک جامع‌تری از مفاهیم هوش مصنوعی است.

این ویژگی‌ها مجموعاً به موقعیت منحصر به فرد شورای اروپا در گفتمان جهانی در مورد حکمرانی هوش مصنوعی کمک می‌کنند و آن را از سایر سازمان‌هایی که ممکن است بر جنبه‌های مختلف تمرکز کنند یا رویکردهای کمتر جامعی اتخاذ کنند، متمایز می‌کند.

۸-۳. ارتباط کنوانسیون با قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا

کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی و حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون شورای اروپا، اولین سند بین‌المللی الزام‌آور قانونی در زمینه هوش مصنوعی است. این کنوانسیون چهارچوبی قانونی را ایجاد می‌کند که بر حفظ حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون در توسعه و استفاده از هوش مصنوعی متمرکز است و بر اصولی مانند شفافیت، پاسخگویی، مدیریت ریسک و حفاظت ویژه از گروه‌های آسیب‌پذیر تأکید دارد. این کنوانسیون با قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا به‌طور خاص که اولین مقررات جامع هوش مصنوعی در سطح جهان است، سازگار است. این کنوانسیون چهارچوبی مشترک برای سیستم‌های هوش مصنوعی ایجاد می‌کند که برای ایالات متحده، بریتانیا، اتحادیه اروپا و سایر امضاکنندگان قابل اجرا است، درحالی‌که قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا قوانین روشنی را برای تنظیم سیستم‌های هوش مصنوعی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا تعیین می‌کند.^۱ به‌عبارتی‌دیگر، قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا بر رویکرد بازارمحور خود برتری دارد و دستورالعمل‌های نظارتی واضحی را ارائه می‌کند که ضمن حفاظت از حقوق مصرف‌کننده، محیطی امن و نوآورانه را برای کسب‌وکارها تضمین می‌کند. این سیستم در طبقه‌بندی سیستم‌های هوش مصنوعی بر اساس سطوح خطر جزئیات بیشتری را دربرمی‌گیرد و سازوکارهای نظارتی خاصی را برای برنامه‌های کاربردی هوش مصنوعی پرخطر معرفی می‌کند. این یک رویکرد نظارتی متمایز بر اساس خطر را ناشی از برنامه‌های کاربردی هوش مصنوعی دربردارد؛ بنابراین انطباق را تقویت می‌کند و توسعه هوش مصنوعی را در مرزهای اخلاقی واضح تشویق می‌کند. هدف اصلی آن ایجاد یک چهارچوب قانونی هماهنگ با قوانین اساسی مشترک و حفاظت از بازار، استقرار و استفاده از سیستم‌های هوش مصنوعی است؛ اما کنوانسیون دامنه وسیع‌تری دارد و بر حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون تمرکز دارد. این بر شفافیت، مسئولیت‌پذیری و فراگیری در همه بخش‌ها تأکید می‌کند و تضمین می‌کند که سیستم‌های

1. Leslie, David; Burr, Christopher; Aitken, Mhairi; Cows, Josh; Mike Katell & Morgan Briggs (2021), "Artificial intelligence, Human rights, Democracy and the rule of law,

هوش مصنوعی به حقوق اساسی احترام می‌گذارند. این کنوانسیون همچنین متعهد به حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و تقویت همکاری‌های بین‌المللی برای حکمرانی جهانی هوش مصنوعی است. این دو سند نقاط شباهتی نیز دارند از جمله اینکه هر دو تعاریف مشابهی در مورد اینکه چه چیزی یک «سیستم هوش مصنوعی» را تشکیل می‌دهد، دربردارند. هر دو بر حفاظت از حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون تأکید دارند، از جمله اینکه سیستم‌های هوش مصنوعی نباید حقوق اساسی، حریم خصوصی، آزادی بیان و عدم تبعیض را نقض کنند. همچنین، هر دو الزام می‌کنند که سیستم‌های هوش مصنوعی باید قابل درک و توضیح‌پذیر باشند. آنها همچنین بر مسئولیت‌پذیری تأکید می‌کنند و از نهادهایی که سیستم‌های هوش مصنوعی را مستقر می‌کنند می‌خواهند مسئولیت تأثیرات خود را بر عهده بگیرند و سازوکارهای نظارتی را در نظر می‌گیرند و اما در خصوص نقاط تمایز آنها باید به این موضوع توجه داشت که قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا یک مقررات است که مستقیماً برای همه کشورهای عضو اتحادیه اروپا قابل اجرا است و تعهدات قانونی الزام‌آور را ایجاد می‌کند؛ اما کنوانسیون یک معاهده بین‌المللی است که کشورها می‌توانند آن را تصویب کنند. برای الحاق اعضای شورای اروپا، اتحادیه اروپا و سایر کشورهای ثالث در سراسر جهان باز است و چهارچوب گسترده‌ای را فراهم می‌کند که با قوانین ملی سازگار باشد. این امر برای کشورهای امضاکننده در تطبیق کنوانسیون با سیستم‌های حقوقی خود انعطاف‌پذیری ایجاد می‌کند و درعین حال همچنان به اصول کلی آن پایبند هستند. مفاد کنوانسیون تأکید بیشتری بر حصول اطمینان از اینکه فعالیت‌های درون چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی کاملاً با حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون سازگار است، دارد درحالی‌که قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا به این مسائل نیز می‌پردازد؛ اما بیشتر بر بهبود عملکرد بازار داخلی و ترویج جذب هوش مصنوعی انسان‌محور و قابل اعتماد متمرکز است. همچنین، مفاد کنوانسیون تأکید بیشتری بر حصول اطمینان از اینکه فعالیت‌های درون چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی کاملاً با حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون سازگار است، دارد درحالی‌که قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا به این مسائل نیز می‌پردازد؛ اما بیشتر بر بهبود عملکرد

بازار داخلی و ترویج جذب هوش مصنوعی انسان‌محور و قابل اعتماد متمرکز است. از طرفی دیگر، قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا شامل سازوکارهای اجرایی خاصی است؛ مانند جریمه برای عدم رعایت، و مسئولیت‌هایی را به مقامات ملی موجود برای اجرا محول می‌کند. از سوی دیگر، کنوانسیون شورای اروپا، همایشی از طرفین را برای نظارت بر اجرا و تقویت همکاری بین امضاکنندگان تشکیل می‌دهد. درخصوص راهکارها و نظارت‌ها، قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا شکایات مربوط به تخلفات را به مرجع نظارت بازار مربوطه ارائه می‌کند. علاوه‌براین، کشورهای عضو نیز موظف به وضع قوانینی در مورد مجازات‌ها و سایر اقدامات اجرایی قابل اعمال در مورد تخلفات توسط اپراتورها هستند. مجازات‌ها باید مؤثر، متناسب و بازدارنده باشند، همچنین باید منافع شرکت‌های کوچک و متوسط، از جمله شرکت‌های نوپا، و قابلیت اقتصادی آنها را در نظر بگیرند. علاوه‌براین، تخلفات ممکن است منجر به جریمه‌هایی به مبلغ ۳۵ میلیون یورو یا ۷ درصد از گردش مالی جهانی شرکت برای سال قبل شود، مشروط به شدت نقض مربوط به شیوه‌های ممنوعه هوش مصنوعی، سایر مقررات مربوط به سیستم‌های هوش مصنوعی توسط اپراتورها یا سازمان‌های آگاه، و مقیاس یا اندازه شرکت؛ اما در خصوص کنوانسیون، فصل چهارم آن کشورهای امضاکننده را ملزم می‌کند که اقداماتی را اتخاذ یا حفظ کنند که راه‌حل‌های قابل دسترس و مؤثر برای نقض حقوق بشر ناشی از فعالیت‌های درون چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی را تضمین کند؛ بنابراین، به‌طور خلاصه، درحالی‌که هر دو کنوانسیون چهارچوب شورای اروپا در مورد هوش مصنوعی و حقوق بشر، مردم‌سالاری، و حاکمیت قانون و قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا اهداف مشترکی در رابطه با حمایت از حقوق بشر، استانداردهای اخلاقی، مردم‌سالاری و همکاری بین‌المللی دارند. آنها به‌طور قابل‌توجهی در وضعیت قانونی، دامنه، ویژگی، سازوکارهای اجرایی و رویکردهای مشارکت ذینفعان متفاوت هستند. همان‌طور که اروپا پیچیدگی‌های حکمرانی هوش مصنوعی را دنبال می‌کند، این چهارچوب‌ها نقش مهمی در شکل‌دهی سیاست‌هایی خواهند داشت که از حقوق اساسی محافظت می‌کنند و درعین‌حال نوآوری در فناوری را ارتقا می‌دهند. تأثیر متقابل بین دستورالعمل‌های اخلاقی و اقدامات نظارتی در حصول

اطمینان از اینکه هوش مصنوعی به‌جای تضعیف آن‌ها به‌عنوان ابزاری برای افزایش کرامت انسانی و رفاه اجتماعی عمل می‌کند، بسیار مهم خواهد بود.

۴. نقش و جایگاه کنوانسیون هوش مصنوعی شورای اروپا در سطح جهانی

۴-۱. تصویب این معاهده: گامی مهم در جهت قانونمند کردن هوش مصنوعی در سطح جهانی

چندین دلیل کلیدی وجود دارد که چرا این معاهده یک پیشرفت مهم و تأثیرگذار در زمینه قوانین و حکمرانی جهانی هوش مصنوعی، نه‌تنها در زمینه شورای اروپا و کشورهای عضو آن بلکه در سراسر جهان است. این کنوانسیون نه‌تنها یک ابزار حیاتی برای شورای اروپا و کشورهای عضو آن است بلکه سابقه‌ای را ایجاد می‌کند که در سطح جهانی طنین‌انداز می‌شود و بر حاکمیت هوش مصنوعی در زمینه‌های مختلف تأثیر می‌گذارد. از نظر نویسندگان این مقاله، اولاً، از آنجایی که نهاد شورای اروپا، متشکل از وزیرانی است که نه‌تنها ۴۷ کشور عضو شورای عالی اروپا را نمایندگی می‌کنند بلکه از وزرا یا نمایندگان سطح بالای دولت‌های ایالات متحده، کانادا، مکزیک، ژاپن، اسرائیل، اکوادور، پرو، اروگوئه و آرژانتین هستند و علاوه بر آن‌ها نمایندگان گروه‌های برجسته حقوق بشر، نمایندگان کمیسیون اروپا، ناظر حفاظت از داده‌های اروپا و بخش خصوصی هم در تدوین پیش‌نویس این کنوانسیون، نقش و حضوری فعال داشتند. مشارکت بین دولتی و چندجانبه در تهیه پیش‌نویس یک سند فرامرزی الزام‌آور، اغلب عاملی حیاتی در تعیین تأثیر آن است. مهم این است که کنوانسیون چهارچوب برای کشورهای اروپایی که عضو شورای اروپا نیستند نیز برای تصویب باز خواهد بود. ثانیاً، اهمیت کنوانسیون چهارچوب شورای اروپا در محدوده و محتوای آن است. علاوه بر تعهدات عمومی برای احترام و حمایت از حقوق بشر، هدف آن ایجاد یک رویکرد مبتنی بر ریسک برای تنظیم هوش مصنوعی و تعدادی از اصول مشترک مربوط به فعالیت‌ها در کل چرخه حیات سیستم‌های هوش مصنوعی به‌نظر می‌آید. این مفهوم از اصول کلی آن که عبارت‌اند از احترام به کرامت انسانی، شفافیت و نظارت؛ مسئولیت‌پذیری؛ عدم تبعیض و حریم خصوصی و حفاظت از داده‌های شخصی برداشت

می‌شود. همچنین کشورهای عضو کنوانسیون باید اقدامات قانونی و اداری مناسبی را اتخاذ کنند که به مفاد این سند در قوانین داخلی خود عمل کند. به این ترتیب، کنوانسیون چهارچوب این ظرفیت را دارد که بر تلاش‌های ملی و منطقه‌ای جاری برای طراحی و تصویب قوانین الزام‌آور هوش مصنوعی تأثیر بگذارد و ممکن است به‌طور منحصربه‌فردی برای پیشبرد قابلیت همکاری در موقعیت قرار گیرد.

۴-۲. چالش‌های پیش‌رو کنوانسیون هوش مصنوعی شورای اروپا

اجرای کنوانسیون شورای اروپا در مورد هوش مصنوعی علی‌رغم وعده‌هایش، با چالش‌های متعددی مواجه است. از یک‌سو، کشورهای عضو دارای سنت‌های قانونی و محیط‌های نظارتی متفاوتی هستند که ایجاد یک رویکرد یکسان برای حاکمیت هوش مصنوعی را دشوار می‌کند. هماهنگ کردن این تفاوت‌ها مستلزم مذاکره و مصالحه قابل‌توجهی است. اطمینان از اینکه مزایای هوش مصنوعی به‌طور عادلانه در سراسر جامعه توزیع می‌شود یک چالش پیچیده است که نیاز به بررسی دقیق دارد. همچنین، از طرفی دیگر، سرعت سریع پیشرفت فناوری چالشی را برای تنظیم‌کننده‌ها ایجاد می‌کند. همراهی با فناوری‌های نوظهور هوش مصنوعی و پیامدهای آنها ممکن است برای سیاست‌گذارانی که فاقد تخصص فنی هستند دشوار باشد. نکته حائز اهمیت دیگر این است که ایجاد تعادل بین تقویت نوآوری و اطمینان از استانداردهای اخلاقی یک کار ظریف است. نظارت بیش‌ازحد ممکن است نوآوری را خفه کند، درحالی‌که مقررات ناقص می‌تواند منجر به پیامدهای زیانبار شود. به عبارتی، برای مؤثر بودن کنوانسیون، باید آگاهی عمومی و درک گسترده‌ای از اصول آن وجود داشته باشد. مشارکت دادن شهروندان در بحث در مورد حکمرانی هوش مصنوعی برای ایجاد حمایت و اعتماد بسیار مهم است. در وهله بعدی، اجرای کنوانسیون ممکن است به منابع مالی و انسانی قابل‌توجهی نیاز داشته باشد که برخی از کشورهای عضو ممکن است برای تخصیص آن با مشکل مواجه شوند و از طرفی هم توسعه زیرساخت‌ها و تخصص‌های لازم برای اجرای مؤثر آن‌ها می‌تواند نیازمند منابع باشد. همچنین، فناوری‌های هوش مصنوعی در فراسوی مرزها عمل می‌کنند و اجرای و همکاری بین کشورها را پیچیده می‌کنند و کشورهای مختلف ممکن است منافع

متضادی در رابطه با حکمرانی هوش مصنوعی داشته باشند که مانع از تلاش‌های مشترک می‌شود. اصول اخلاقی هم می‌تواند به‌طور گسترده‌ای در بین فرهنگ‌ها و جوامع متفاوت باشد و ایجاد استانداردهای پذیرفته شده جهانی را چالش برانگیز می‌کند. چرا که با تکامل هنجارهای اجتماعی، مرتبط و مؤثر نگه داشتن دستورالعمل‌های اخلاقی کنوانسیون ممکن است مستلزم بازنگری‌های مداوم باشد. کنوانسیون شورای اروپا در مورد هوش مصنوعی نشان‌دهنده یک رویکرد آینده‌نگر برای پرداختن به پیامدهای اخلاقی و اجتماعی فناوری‌های هوش مصنوعی است. هدف این کنوانسیون با اولویت دادن به حقوق بشر، مسئولیت پذیری و همکاری بین‌المللی، ایجاد چهارچوبی است که توسعه و استقرار مسئولانه هوش مصنوعی را تقویت می‌کند. با این حال، اجرای موفقیت‌آمیز آن مستلزم غلبه بر چالش‌های مهم مربوط به تنوع قانونی، پیچیدگی فناوری و مشارکت عمومی است. همان‌طور که هوش مصنوعی به شکل‌دهی جهان ما ادامه می‌دهد، ابتکاراتی مانند این کنوانسیون در حصول اطمینان از اینکه فناوری در راستای حفظ ارزش‌های مردم‌سالارانه، بهترین منافع بشریت را تأمین می‌کند، ضروری خواهد بود. به بیانی دیگر، درحالی‌که هدف کنوانسیون شورای اروپا در مورد هوش مصنوعی ارائه چهارچوبی جامع برای حکمرانی اخلاقی هوش مصنوعی است، اجرای آن با چالش‌های متعددی مواجه است. پرداختن به این مسائل مستلزم همکاری بین کشورهای عضو، تعامل با سهامداران مختلف و تعهد به ایجاد تعادل بین نوآوری و ملاحظات اخلاقی است. این کنوانسیون تنها از طریق تلاش‌های هماهنگ می‌تواند به اهداف خود برای ارتقای توسعه هوش مصنوعی مسئول و انسان‌محور دست یابد.

نتیجه‌گیری

هوش مصنوعی از یک سو فرصت‌ها و از سوی دیگر چالش‌هایی را به همراه دارد؛ بنابراین، ایجاد تعادل مناسب بین کاهش خطرها و استفاده کامل از مزایایی که هوش مصنوعی می‌تواند در ترویج زندگی بهتر برای همه ارائه دهد، بسیار مهم است.^۱ کنوانسیون اصول و قواعدی اساسی را تدوین می‌کند که نه تنها از حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون محافظت می‌کند بلکه در عین حال موجب پیشرفت و نوآوری‌های فناورانه می‌شود. این

1. Council of Europe, "Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law", (2024), available at: <https://rm.coe.int/1680afae3c>.

کنوانسیون، مطابق با استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر، مردم‌سالاری و حاکمیت قانون است و هدف آن پر کردن شکاف‌های قانونی است که ممکن است در نتیجه پیشرفت‌های سریع فناوری در حوزه‌های مختلف ایجاد شده باشد. کنوانسیون چهارچوب هوش مصنوعی از یک‌طرف همکاری و گفت‌وگوی مستمر در سطح دولت‌های عضو را تشویق می‌کند و از طرفی دیگر، امکان ملحق شدن کشورهای غیرعضو شورای اروپا و امضاء کنوانسیون توسط آن‌ها را فراهم می‌آورد. به بیانی دیگر، به‌عنوان اولین معاهده جهان در عرصه هوش مصنوعی، می‌تواند به تدوین اصول کلیدی که هر چهارچوب ملی یا منطقه‌ای باید در عرصه هوش مصنوعی با یک پایه قوی در حقوق بشر، از جمله احترام به برابری و عدم تبعیض، کرامت انسانی و استقلال فردی، حریم خصوصی و حفاظت از داده‌های شخصی، شامل شود کمک کند. این کنوانسیون به‌دلیل ویژگی‌های خاص و منحصر‌به‌فردی که دارد و ذیل مباحث قبلی به تفصیل به آن‌ها اشاره شده است، از جمله باز بودن امضاء آن برای کشورهای غیرعضو شورای اروپا، جنبه الزام‌آور داشتن، معتبربودن در عرصه بین‌المللی تا سال‌های طولانی و جزء کنوانسیون‌های خاص در یک عرصه گشتن و... از جایگاه قابل توجه‌ای برخوردار است. به همین جهت، به‌نظر ضروری می‌رسد که از ۵ سپتامبر ۲۰۲۴، یعنی زمانی که کنوانسیون به‌طور رسمی برای امضا و تصویب توسط کشورها باز می‌شود، وسعت پذیرش معاهده فراتر از کشورهای عضو اتحادیه اروپا برود. این موضوع باعث می‌گردد که نحوه عمل سازوکارهای همکاری بین‌المللی در مورد مقررات هوش مصنوعی نیاز به نظارت دقیق داشته باشد.

منابع

- حسینی، سعید و پوربخشی، علی (۱۴۰۲)، «هوش مصنوعی و تأثیر آن بر دنیای حقوق»، کنفرانس بین‌المللی حقوق و علوم قضایی.
- قناد، فاطمه و علیقلی، امیره (۱۳۹۹)، «مفهوم و اهمیت داده‌های شخصی و حریم خصوصی و انواع حمایت از آن در فضای مجازی»، دوفصلنامه حقوق قراردادهای و فناوری‌های نوین، شماره ۱.

معتدنزاد، رویا (۱۳۹۸)، «حق بر حمایت از داده‌های شخصی و ضرورت تقویت آن در عصر دیجیتال با تأکید بر اروپا»، *دوفصلنامه حقوق روزنامه‌نگاری و ارتباطات*، شماره اول.
معتدنزاد، رویا (۱۳۹۹)، «هوش مصنوعی و ضرورت قانونمند کردن آن: اولین اقدامات جامعه بین‌المللی»، *دوفصلنامه حقوق روزنامه‌نگاری و ارتباطات*، شماره ۳.

Leslie, David; Burr, Christopher; Aitken, Mhairi; Cows, Josh; Mike Katell & Morgan Briggs (2021), "Artificial intelligence, Human rights, Democracy and the rule of law,"
Kolschooten, Hannah van (2023), "The Council of Europe's Artificial Intelligence Convention: Implications for Health and Patients,"
Bianca-Ioana (2024), "The world's first binding treaty on artificial intelligence, Human rights, Democracy, and the rule of law: Regulating artificial intelligence in broad strokes," available at <https://fpf.org/>
Council of Europe (2024), "Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law", available at: <https://rm.coe.int/1680afae3c>.
European commission (2020), "On Artificial Intelligence, A European approach to excellen and trust", available at: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN>
Schneider, Thomas (2023), "Committee on artificial intelligence", available at: <https://www.coe.int/>.
The council of Europe and artificial intelligence, (2023), available at: <http://www.coe.int/AI>.